

УДК 330.1: 338.2

DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-3-14>

Тетяна Петрівна ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет України,
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: [0000-0002-2424-6123](https://orcid.org/0000-0002-2424-6123)

Світлана Олександрівна ТУЛЬЧИНСЬКА,

доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет України,
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: [0000-0002-1409-3848](https://orcid.org/0000-0002-1409-3848)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті обґрунтовано аспекти управління економічною безпекою будівельних підприємств у сучасних умовах. Проаналізовано тенденції розвитку будівельної сфери економічної діяльності. Виокремлено специфіку функціонування будівельних підприємств, яка пов'язана з отриманням ліцензій на проведення робіт та різноманітних дозвільних документів; залежністю діяльності від державних структур та органів місцевої влади при отриманні дозволів на будівельну діяльність; залежністю від природних факторів, що зумовлює тривалість та послідовність виконання будівельних робіт; високою вартістю будівельних робіт; аритмічністю діяльності, що пов'язана із сезонністю будівництва; необхідністю залучення великих обсягів інвестування при будівництві; можливістю використання продукції лише за місцем її виробництва при дотриманні різноманітних регламентованих процедур. Обґрунтовано, що управління економічною безпекою підприємства це динамічний процес взаємопов'язаних аспектів планування, організації, контролю, стимулювання, що представляється як певна система та забезпечує стійкість функціонування та подальший розвиток підприємства за рахунок використання різноманітного інструментарію, важелів, методів, а також креативного, структурно-функціонального та процесного підходів, які в сукупності спроможні дати синергетичний ефект для розвитку підприємства. Доведено, що ефективне управління

економічною безпекою будівельних підприємств дає можливість забезпечити: більш ефективне використання фінансових ресурсів будівельних підприємств; формування та розвиток інтелектуального капіталу та підвищення ефективності управління персоналом; застосування новітніх процесів та технологій у будівельній діяльності; підвищення якості робіт та продукції відповідно до міжнародних норм та стандартів; здійснення ефективного інформаційного забезпечення будівельної діяльності та підвищення ефективності контролю будівельного виробництва; зменшення витрат та дотримання екологічних норм при будівництві; підвищення ефективності протистояння загрозам та ризикам за рахунок їх вчасного виявлення та розроблення напрямів подолання або пристосування до нових умов господарювання; підвищення взаємодії із контрагентами та стійкості конкурентних позицій на ринку.

Ключові слова: економічна безпека, будівельні підприємства, управління економічною безпекою, система управління.

Tetiana TKACHENKO

PhD in Economics,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Svitlana TULCHYNSKA

Doctor of Science in Economics, Professor,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute»

MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

The article substantiates the aspects of managing the economic security of construction enterprises in modern conditions. The development trends of the construction sphere of economic activity have been analyzed. The specifics of the operation of construction enterprises, which are related to obtaining licenses for work and various permits, are highlighted; dependence of activities on state structures and local authorities when obtaining permits for construction activities; dependence on natural factors, which determines the duration and sequence of construction works; high cost of construction works; arrhythmic activity associated with construction seasonality;

the need to attract large amounts of investment during construction; the possibility of using products only at the place of their production in compliance with various regulated procedures. It is substantiated that the management of the economic security of the enterprise is a dynamic process of interconnected aspects of planning, organization, control, stimulation, which is presented as a certain system and ensures the stability of the functioning and further development of the enterprise due to the use of various tools, levers, methods, as well as creative, structural -functional and process approaches, which together can give a synergistic effect for the development of the enterprise. It has been proven that effective management of the economic security of construction enterprises makes it possible to ensure: more effective use of financial resources of construction enterprises; formation and development of intellectual capital and improvement of personnel management efficiency; application of the latest processes and technologies in construction activities; improving the quality of works and products in accordance with international norms and standards; implementation of effective information provision of construction activities and improvement of the efficiency of control of construction production; cost reduction and compliance with environmental standards during construction; increasing the effectiveness of countering threats and risks due to their timely detection and development of ways to overcome or adapt to new economic conditions; increasing interaction with counterparties and stability of competitive positions on the market.

Keywords: *economic security, construction enterprises, management of economic security, management system.*

Постановка проблеми. Будівельна діяльність в країні виступає певним індикатором економічного розвитку, оскільки підвищення показників ефективності будівельних підприємств демонструє активізацію інвестиційної діяльності в країні. Від розвитку та стану будівельної сфери залежить розвиток інших сфер економічної діяльності та соціального розвитку. Будівельна сфера забезпечує формування основних засобів, їх ремонт та реконструкцію, забезпечує робочими місцями населення, сприяє розвитку малого та середнього бізнесу.

Слід зазначити, що за умов воєнного стану будівельна сфера набуває набагато більшого значення, оскільки забезпечує не тіль-

ки нове будівництво, а й оновлення зруйнованих житлових об'єктів та виробничих потужностей. У таких умовах від будівельної сфери залежать інші види діяльності, а також розвиток та відновлення соціальної інфраструктури. Це та інше вимагає підвищення уваги щодо аспектів забезпечення економічної безпеки діяльності будівельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування будівельних підприємств досліджували такі науковці, як В. Велічко [5], Є. Грицькова [5], В. Каховська [10], Д. Кліленда, О. Кононов, Я. Лісун, К. Мамонов [5], Ю. Орловська [10], Д. Прудченко, П. Фісуненко [10] та інші.

Питання економічної безпеки підприємств висвітлюються в наукових доробках таких учених: О. Ареф'єва [1], М. Бердар, О. Вовк [2], Л. Волошук, С. Ілляшенко, С. Салоїд [7], С. Тульчинської [8], С. Філіппова, С. Шарлет та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні реалії розвитку економіки країни, на якій відбиваються наслідки воєнного вторгнення російської федерації на територію України, підвищують актуальність досліджень у напрямі підвищення економічної безпеки будівельних підприємств з урахуванням специфіки будівельної сфери економічної діяльності.

Метою дослідження виступає обґрунтування засад управління економічною безпекою будівельних підприємств.

Для досягнення окресленої мети авторами було вирішено такі завдання:

- виокремлено актуальність та своєчасність дослідження;
- проаналізовано тенденції розвитку будівельної сфери економічної діяльності;
- виокремлено специфічні особливості функціонування будівельних підприємств;
- доведена сутність та особливості управління економічною безпекою будівельних підприємств.

Основні результати дослідження. Перш ніж дослідити аспекти економічної безпеки будівельних підприємств, на наш погляд, необхідно з'ясувати тенденції розвитку будівельної сфери. Динаміку індексу будівельної продукції представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Індекс будівельної продукції за видами, відсотків до попереднього року

Показник	Рік					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Будівництво	126,4	108,6	123,6	105,6	106,8	35,2
Будівлі, у т. ч.	121,5	103,5	119,1	93,7	110,0	38,2
житлові	116,3	100,9	104,8	83,5	119,2	40,2
нежитлові	126,1	105,7	130,3	100,3	105,1	37,0
Інженерні споруди	131,7	113,6	127,7	115,6	104,6	33,1

Джерело: складено на основі [3]

Якщо розглянути показник індексу будівельної продукції за її видами щодо попереднього року (див. табл. 1), то можна зазначити, що загалом за 2017 – 2021 рр. індекс мав приріст, але не потрібно забувати, що індекс будівельної продукції враховує інфляційну складову. З початком воєнних дій на території України з 2022 р. відбувається падіння індексу будівельної продукції майже утричі. Найбільше падіння у 2022 р. припадало саме на інженерні споруди, що становило 33,1 % проти попереднього року.

Окреслені тенденції вимагають поглиблення вивчення питань щодо забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств. Підприємства будівельної сфери мають певну специфіку, яка пов'язана з [4, с. 217; 5, с. 386; 10]:

- отриманням ліцензій на проведення робіт та різномірних дозвільних документів, що підвищує контроль державних органів у цій сфері виробництва;
- залежність діяльності від державних структур та органів місцевої влади при отриманні дозволів на будівельну діяльність;
- залежність від природних факторів, що зумовлює тривалість та послідовність виконання будівельних робіт;
- висока вартість будівельних робіт, що призводить до частого виконання замовлень, інвестиційні проекти яких мають кредитне фінансування, державне та муніципальне фінансування, а також використання механізму держав-

- но-приватного партнерства;
- аритмічність діяльності, що пов'язана із сезонністю будівництва;
- необхідність залучення великих обсягів інвестування при будівництві;
- можливість використання продукції лише за місцем її виробництва при дотриманні різнорідних регламентованих процедур.

Таким чином, окреслення специфіки функціонування будівельних підприємств зумовлює обов'язковість їх врахування при управлінні економічною безпекою будівельних підприємств. Крім цього, управління економічною безпекою будівельних підприємств повинно базуватися на постійному ґрунтовному аналізі зовнішніх та внутрішніх загроз функціонування підприємства, аналізувати отриману інформацію, виокремлювати причини виникнення загроз та ризиків. Це потрібно для розроблення заходів щодо їх нівелювання, а також запобігання. Моніторинг ситуації на підприємстві та довкілля, розроблення відповідних заходів щодо забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств в обов'язковому порядку вимагають контролю за дотриманням стратегій та планів нівелювання та усунення перешкод розвитку.

Окреслене зумовлює необхідність дослідження особливостей управління економічною безпекою будівельних підприємств. Під управлінням економічною безпекою Ю. Ус вбачає «складний динамічний процес, що поєднує функції управління підприємством з використанням ресурсів з метою розроблення стратегії відповідно до загроз зовнішнього та внутрішнього середовища» [9, с. 270]. Але, на наше переконання, таке визначення не відображає сутності управління економічною безпекою, оскільки будь-яка управлінська діяльність поєднує в собі функції управління, а поточний чи стратегічний план повинен базуватися на оцінці загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

На наш погляд, управління економічною безпекою – це набагато більше, ніж планова управлінська діяльність. Управління економічною безпекою підприємства – це динамічний процес взаємопов'язаних аспектів планування, організації, контролю, стимулювання, що являє собою певну систему та забезпечує стійкість функціонування та подальший розвиток підприємства шляхом використання різноманітного інструментарію, важелів,

методів, а також креативного, структурно-функціонального та процесного підходів, які в сукупності спроможні дати синергетичний ефект для розвитку підприємства. У свій час система управління економічною безпекою підприємства виступає підсистемою загального управління та має власні завдання та мету. Тільки в такому сенсі система управління економічною безпекою функціонує як повноцінна взаємопов'язана система та дає відповідні результати стосовно розвитку підприємства.

Ефективне управління економічною безпекою будівельних підприємств дає можливість забезпечити:

- більш ефективного використання фінансових ресурсів будівельних підприємств;
- формування та розвиток інтелектуального капіталу та підвищення ефективності управління персоналом;
- застосування новітніх процесів та технологій у будівній діяльності;
- підвищення якості робіт та продукції відповідно до міжнародних норм та стандартів;
- здійснення ефективного інформаційного забезпечення будівельної діяльності та підвищення ефективності контролю будівного виробництва;
- зменшення витрат та дотримання екологічних норм при будівництві;
- підвищення ефективності протистояння загрозам та ризикам за рахунок їх вчасного виявлення та розроблення напрямів подолання або пристосування до нових умов господарювання;
- підвищення взаємодії із контрагентами та стійкості конкурентних позицій на ринку.

Висновки. У процесі дослідження авторами було виокремлено специфічні особливості функціонування будівельних підприємств, що дало можливість обґрунтувати необхідність формування системи економічної безпеки підприємств будівельної сфери. На основі виокремлення функціоналів економічної безпеки будівельних підприємств було доведено необхідність управління системою економічної безпеки, що являє собою окрему систему підпорядковану загальній системі управління на підприємстві.

Обґрунтовано, що управління економічною безпекою підприємства являє собою динамічний процес взаємопов'язаних

аспектів планування, організації, контролю, стимулювання, які представлені у вигляді системи, що забезпечує стійкість функціонування та подальший розвиток будівельного підприємства за рахунок використання різноманітного інструментарію, важелів, методів. Управління економічною системою будівельного підприємства як окремої ланки управління спроможне забезпечити синергетичний ефект для розвитку будівельного підприємства.

Подальшими напрямками дослідження виступає обґрунтування стратегем докладання зусиль у межах системи економічної безпеки будівельних підприємств в сучасних умовах, що супроводжуються високим ступенем ризиків та невизначеності з урахуванням продовження воєнних дій на території України.

© **Ткаченко Т. П., Тульчинська С. О., 2023**

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єва О. В. Конкурентоспроможність підприємств у міжнародному цифровому просторі: монографія. Київ. ФОП Маслаков. 2019. 342 с.
2. Вовк О. М. Управління розвитком системи економічної безпеки підприємства: теоретичне забезпечення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 6 (11). С. 120 – 124.
3. Державна служба статистики України. Україна у цифрах. Статистичний збірник. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020_zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_u.pdf (дата звернення 18.07.2023 р.).
4. Ковальчук А. М. Управлінські аспекти оцінювання економічної безпеки підприємства в умовах трансформаційної економіки. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2020. № 4 (72). С. 211 – 218. <https://doi.org/10.33271/ebdut/72.211>.
5. Мамонов К. А., Величко В. А, Грицьков Є. В. Особливості функціонування будівельних підприємств: стан, напрями трансформації, проблемні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 385 – 392. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-385-391>.
6. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 54 – 59. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.22.54>.
7. Тульчинська С. О., Чорній Б. П., Салоїд С. В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств: монографія. Київ. 2018. 170 с.

8. Тульчинська С., Солосіч О., Чорній В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 9. С. 54 – 58. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.9.54>.

9. Ус Ю. В. Управління економічною безпекою підприємства: організаційний аспект. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 269 – 273. <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i50.53212>.

10. Фісуненко П. А., Орловська Ю. В., Каховська О. В. Моніторинг результатів функціонування будівельних підприємств як базис оцінювання економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-61>.

REFERENCES

1. Arefieva, O.V. (2019), *Konkurentospromozhnist pidpriemstv u mizhnarodnomu tsyfrovomu prostori* [Competitiveness of enterprises in the international digital space]. Kyiv, FOP Maslakov, 342 p. (in Ukrainian).

2. Vovk, O.M. (2018), *Upravlinnia rozvytkom systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: teoretychne zabezpechennia* [Management of the development of the economic security system of the enterprise: theoretical support]. *Pryazovskiyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovsky Economic Bulletin*. Vol. 6(11). Pp. 120 – 124.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. *Ukraina u tsyfrakh. Statystychnyi zbirnyk* [Ukraine in numbers. Statistical collection]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_u.pdf (accessed August 18, 2023).

4. Kovalchuk, A.M. (2020), *Upravlinski aspekty otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh transformatsiinoi ekonomiky* [Managerial aspects of assessing the economic security of an enterprise in the conditions of a transformational economy]. *Ekonomichnyi visnyk Dniprovskoi politekhniki – Economic Bulletin of the Dnipro Polytechnic*. Vol. 4 (72). Pp. 211 – 218. <https://doi.org/10.33271/ebdut/72.211>.

5. Mamonov, K.A., Velychko, V.A., Hrytskov, Ye.V. (2020), *Osoblyvosti funktsionuvannia budivelnykh pidpriemstv: stan, napriamy transformatsii, problemni aspekty* [Peculiarities of the functioning of construction enterprises: state, directions of transformation, problematic aspects]. *Biznes Inform – Business Inform*. Vol. 4. Pp. 385 – 392. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-385-391>.

6. Tulchynska, S.O., Solosich, O.S. (2019), *Aktualni problemy pidvyshchennia prybutkovosti komunalnykh pidpriemstv yak faktor*

ekonomichnoi bezpeky [Actual problems of increasing the profitability of communal enterprises as a factor of economic security]. *Ahrosvit – Agroworld*, Vol. 22. Pp. 54 – 59. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.22.54>.

7. Tulchynska, S.O., Chornii, B.P., Saloid, S.V. (2018), *Mekhanizm otsiniuvannia zaluchennia investytsiinykh resursiv yak zasib zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv* [The mechanism of evaluation of attracting investment resources as a means of ensuring the economic security of industrial enterprises]. Kyiv. 170 p. (in Ukrainian).

8. Tulchynska, S., Solosich, O., Chornii, V. (2021), *Vplyv didzhytalizatsii upravlinskykh protsesiv na systemu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva* [The impact of digitalization of management processes on the system of ensuring the economic security of the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*. Vol. 9. Pp. 54 – 58. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.9.54>.

9. Us, Yu.V. (2015), *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: orhanizatsiinyi aspekt* [Management of economic security of the enterprise: organizational aspect]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*. Vol. 49. Pp. 269-273. <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i50.53212>.

10. Fisunenکو, P.A., Orlovska, Yu.V., Kakhovska, O.V. (2021), *Monitorynh rezultativ funktsionuvannia budivelnykh pidpriemstv yak bazys otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky* [Monitoring the results of the operation of construction enterprises as a basis for assessing economic security]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-61> (accessed August 7, 2023).

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 08.09.2023